

تحلیلی بر شاخص‌های سنجش مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مبتنی بر ارزیابی

بازیگران و ذینفعان کلیدی

اکبر محمدی*^۱ و شهرزاد شریعتی^۲

چکیده

با گسترش لزوم نقش‌آفرینی مؤثرتر دانشگاه‌ها و مراکز علمی نوین در حل مسائل اجتماعی و رفع نیازهای جامعه، این پژوهش ضمن شناسایی و تحلیل بازیگران و ذینفعان مختلف در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی، به شناسایی و سنجش شاخص‌های ارزیابی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مبتنی بر تحلیل ذینفعان پرداخته است. این پژوهش با رویکرد کیفی و روش تحلیل محتوا انجام شده است. به منظور جمع‌آوری اطلاعات، مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با برخی از مدیران مجرب دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها که تجربه عینی و عملی در خصوص مسئولیت اجتماعی دانشگاهی داشته‌اند صورت پذیرفته است و جامعه آماری، ۹ نفر از مدیران در دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها بوده است که به روش نمونه‌گیری هدفمند و بهره‌گیری از روش گلوله برفی انتخاب شده‌اند. یافته‌های پژوهش در دو حوزه ابعاد کلیدی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی و شاخص‌های سنجش آن در هفت گروه بازیگران و ذینفعان استخراج شده‌اند که از مهم‌ترین ابعاد آن مشارکت، ارتباطات از نظر دانشجویان و توسعه و آموزش از دید کارکنان است.

واژگان کلیدی: مسئولیت اجتماعی، مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (USR)، شاخص‌های سنجش، ارزیابی بازیگران و ذینفعان

^۱ نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری مدیریت فناوری دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، رایانامه:

imohammadi@ut.ac.ir

^۲ استادیار گروه علوم سیاسی دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.

مقدمه

در حالی که هنوز هم اجماع ملی در خصوص تعریف دقیق مفهوم مسئولیت اجتماعی دانشگاهی وجود ندارد، مسئولیت اجتماعی در همه نهادهای عمومی توجه جدی را به خود جلب کرده است. فقدان یک تعریف یکسان نباید به‌عنوان یک مانع یا مشکلی تلقی شود بلکه نشانگر یک بخش آموزش عالی پویا است که در آن تنوع و آزادی آزمایش با رویکردهای مختلف امکان ظهور برنامه‌های قوی را فراهم می‌آورد. بحث و پژوهش مداوم برای تجزیه و تحلیل آنچه آموخته شده است به ایده‌های جدید و مداخلات جدید می‌انجامد. در این روند، نقش آموزش عالی در پرداختن به توسعه اجتماعی و اقتصادی تقویت می‌شود. در شرایط فعلی دانشگاه از پیشران‌های کلیدی برای ایجاد تحولات علمی و فناوری شناخته می‌شوند و از ظرفیت خود برای آموزش مهارت‌های پاسخگویی به تغییر شرایط اقتصادی و اجتماعی استفاده می‌کنند و سهم بسزایی در توزیع عدالت و دموکراتیزه کردن جامعه ایفا می‌کنند. امروزه موضوع افزایش مشارکت‌های جامعه در آموزش عالی بسیار مورد توجه قرار گرفته است و روندها حاکی از افزایش قابل توجهی از موضوعات مرتبط با تجاری‌سازی آموزش عالی و مسئولیت اجتماعی دانشگاهی هستند (موری^۳، ۲۰۰۴ و واسیلسکو و همکاران^۴، ۲۰۱۰). با وجود این برخی از دانشگاه‌های سنتی همواره بر فرایندهای سنتی تأکید دارند و تمرکز اصلی خود را بر گسترش میزان جذب دانشجو و آموزش عالی گذاشته‌اند (هولیستر و همکاران^۵، ۲۰۱۲) و همچنین برخی محققان را به این نکته واداشتند که دانشگاه‌ها چیزهای مهمی را دارند از دست می‌دهند (باسکن^۶، ۲۰۱۶).

جدا از مسئله پاسخگویی دانشگاه‌ها به جامعه و سایر ذینفعان، مسئولیت اجتماعی دانشگاهی نقش مهمی را در توسعه اجتماعی بازی می‌کند. هررا^۷ (۲۰۱۸) معتقد است که مدرسان دانشگاهی می‌بایست بسیار خلاق بوده و تلاش کنند تا بتوانند از استراتژی‌های میان‌رشته‌ای در کمک به توسعه پایدار برای مردم استفاده کنند و در این مسیر مسئولیت اجتماعی دانشگاهی یک روش مناسب تلقی می‌شود. چراکه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی شامل مجموعه‌ای از فرآیندها و فعالیت‌ها است که به هماهنگی و ارتباط بیشتر دانشگاه و نیازهای اجتماعی همراه با تحکیم حلقه‌های اخلاقی قوی کمک می‌کند. هررا با بررسی‌های انجام شده، زمان حاضر را مهم‌ترین زمان برای توجه به مسئولیت اجتماعی دانشگاهی می‌شمارد. چراکه معتقد است جهانی‌سازی و توجه بیش‌ازحد به توسعه اقتصادی باعث شده که

³ Morey

⁴ Vasilescu

⁵ Hollister *et al*

⁶ Basken

⁷ Herrera

بیماری‌های اجتماعی فراوانی در جامعه فراگیر شود که دانشگاه‌ها باید با دانش خود به حل این مشکلات بپردازند. هررا معتقد است که جهانی‌سازی و مدل‌های نئولیبرال توسعه اقتصادی منجر به ایجاد بحران‌های بزرگ اجتماعی شده است و مسئولیت اجتماعی دانشگاهی به‌عنوان یک ضرورت کلیدی باید به دانشگاه‌ها کمک کند تا با ارائه راه‌حل‌های نوآورانه نسبت مسائل پیچیده موجود، در سطوح ملی و منطقه‌ای به حل آن‌ها بپردازند (هررا و همکاران، ۲۰۱۸). بر اساس دیدگاه واسیلیسکو (۲۰۱۰) دانشگاه‌ها نیز باید همانند بنگاه‌ها که مسئولیت اجتماعی بنگاهی دارند، مسئولیت اجتماعی دانشگاهی داشته باشند (واسیلیسکو و همکاران، ۲۰۱۰)؛ بنابراین مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مأموریت سنتی دانشگاه‌ها را بازتعریف می‌کند تا بتواند به بهبود کیفیت زندگی انسان‌ها و برطرف کردن نیازهای اجتماعی جهت دهد (هررا و همکاران، ۲۰۱۸ و واتسون و همکاران، ۲۰۱۱). همچنین آوارز و همکاران^۸ (۲۰۲۰) با بررسی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی در مدارس کسب‌وکار به دنبال ارائه راهکارهایی برای یکپارچه‌سازی منش و تفکر مسئولیت اجتماعی در زیرساخت‌های مدیریت و فرهنگی مراکز علمی بودند و در انتها دو معیار اندازه سازمان و گستره جغرافیایی اطراف آن را از منظر اثربخشی اجتماعی موردبررسی قرار دادند (آوارز و همکاران، ۲۰۲۰). چن و وانکلای^۹ (۲۰۲۰) نیز در پژوهش دیگری با بررسی تأسیس یک دانشگاه در چین به‌عنوان مطالعه موردی پژوهش خود، به بررسی و تجارب حاصل از عملکرد دانشگاه در ارائه مسئولیت اجتماعی خود نسبت به کارکنان دانشگاه و به‌ویژه مسائل اقتصادی حاکم بر آن‌ها پرداختند و ضعف‌های موجود در این خصوص را مورد شناسایی قرار دادند و به‌عنوان درس آموخته مطرح نمودند (چن و فرانک^{۱۰}، ۲۰۲۰). همچنین لاراین و مینگ (۲۰۱۹) نیز در پژوهش خود ضمن بررسی چند دانشگاه آسیایی به بررسی ابعاد مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها با میزان نقش‌آفرینی در توسعه پایدار بیشتر از منظر محیط‌زیستی، اجتماعی و اقتصادی پرداختند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که با وجود نقش‌آفرینی مؤثر تأثیر مسئولیت اجتماعی دانشگاهی بر رشد توسعه پایدار، همچنان فاصله قابل توجهی در این دانشگاه‌ها میان یکپارچه‌سازی تفکر مسئولیت اجتماعی بر روند آموزش تحصیلات تکمیلی و ساختار این آموزش‌ها وجود دارد (سیماکو و تی^{۱۰}، ۲۰۱۹). فرهادی راد و همکاران (۱۳۹۹) به شناسایی و واکاوی مفهوم مسئولیت‌های اجتماعی دانشگاه‌ها پرداختند. این پژوهش با بررسی دانشگاه‌های استان خوزستان، به روش مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و با بهره‌گیری از الگوی کارول به شناسایی ۲۰ مقوله محوری در حوزه مسئولیت‌های اجتماعی دانشگاهی پرداختند. اقدام پور و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود به بررسی تجارب زیسته دانشجویان

^۸ Álvarez et al

^۹ Chen & Frank

^{۱۰} Symaco & Tee

از مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه پرداختند. پژوهش فوق با روش پدیدارشناسی و بر اساس مصاحبه با دانشجویان دانشگاه‌های آموزش عالی انجام شده است. درنهایت در این پژوهش با روش نظریه داده بنیاد و کدگذاری باز و محوری، ۷ مقوله اصلی (فضای حاکم بر آموزش عالی، اصول حاکم بر آموزش عالی، عوامل زمینه‌ساز مسئولیت‌پذیری، درک همدلانه، نقش‌پذیری و مشارکت، ارزش‌مداری و ساختار اجتماعی دانشگاه) و ۷۱ مقوله فرعی در راستای مسئولیت اجتماعی دانشگاهی استخراج گردید. علی محمدلو و همکارانش (۱۳۹۳) به بررسی مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها با استفاده از تکنیک دلفی فازی پرداختند و دانشگاه شیراز را به‌عنوان مطالعه موردی خود موردبررسی قرار دادند. در این پژوهش با بررسی‌های صورت گرفته و با نظر خبرگان درنهایت ۱۸ شاخص برای اجرای مسئولیت اجتماعی دانشگاهی بر اساس بررسی ادبیات و نظرات خبرگان استخراج شده است. امینی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان "ارزیابی میزان مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه" به ارزیابی میزان مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه کاشان پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد بین میزان مسئولیت‌پذیری دانشجویان برحسب جنسیت، تفاوت معنادار وجود ندارد اما این تفاوت برحسب رشته تحصیلی و مقطع تحصیلی معنادار است و همچنین نتایج بیانگر این بود که دانشجویان تمایل زیادی بر این موضوع دارند که هر کاری را به بهترین نحو انجام دهند و به‌موقع تمام کنند؛ به قوانین دانشگاه پایبند و متعهد باشند و خود را در حفظ اموال و دارایی‌های دانشگاه مسئول می‌دانند. حساس یگانه و برزگر (۱۳۹۲) در پژوهش خود به بررسی مؤلفه‌ها و شاخص‌های بعد اجتماعی مسئولیت شرکت‌ها و وضعیت موجود آن در ایران پرداختند. نتایج این پژوهش نشان دادند که مهم‌ترین مؤلفه‌های ابعاد اجتماعی از منظر انتظارات ذی‌نفعان شامل اخلاق کسب‌وکار، فساد و رشوه‌خواری و مشارکت در توسعه جامعه است. در این پژوهش تلاش شده است تا با بررسی تجارب موفق بین‌المللی دانشگاه‌ها و مراکز علمی در خصوص مسئولیت اجتماعی دانشگاهی، با شناخت دقیق ذی‌نفعان و عوامل کلیدی مؤثر بر اتخاذ سیاست‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاهی هر یک از آن‌ها به شناخت معیارهای پایش مسئولیت اجتماعی دانشگاهی بر مبنای ذی‌نفعان مختلف صورت پذیرد. لذا در ادامه پس از مرور ادبیات و مدل‌های مطرح‌شده در حوزه مسئولیت اجتماعی شرکتی و دانشگاهی، به تحلیل یافته‌ها و ارائه شاخص‌ها پرداخته می‌شود. با توجه به دیدگاه‌های مختلفی که درباره نهاد یا عامل پاسخ‌شونده از شرکت وجود دارد، تعاریف متفاوتی از مسئولیت‌پذیری شرکت‌ها ارائه شده است. گروهی مسئولیت اجتماعی را پاسخگو بودن یک شرکت به افراد ذینفع آن شرکت در برابر کارها و تصمیمات صورت گرفته توسط آن شرکت می‌دانند. منظور از افراد ذینفع کسانی هستند که چه در سطح محلی

چه در سطح بین‌المللی از فعالیت‌های شرکت تأثیرپذیرند (بیکر^{۱۱}، ۲۰۰۴). لی^{۱۲} (۲۰۰۰) مسئولیت اجتماعی را چنین تعریف می‌کند که: «مسئولیت اجتماعی، مجموعه وظایف و تعهداتی است که سازمان بایستی در جهت حفظ و مراقبت و کمک به جامعه‌ای که در آن فعالیت می‌کند انجام دهد» (لی، ۲۰۰۰). دیویس^{۱۳} (۲۰۰۷) معتقد است که: «مسئولیت اجتماعی یعنی نوعی احساس تعهد به‌وسیله مدیران سازمان‌های تجاری بخش خصوصی که آن‌گونه تصمیم‌گیری نمایند که در کنار کسب سود برای مؤسسه، سطح رفاه کل جامعه نیز بهبود یابد» (دیویس و همکاران، ۲۰۰۷). مسئولیت اجتماعی دانشگاهی جنبش جهانی قوی و رو به رشدی است که با چشم‌انداز و استراتژی مشترک قابل توجه و همچنین تنوع زمینه و رویکرد مشخص می‌شود. مشارکت دانشگاه و جامعه یک پیش‌نیاز اساسی برای موفقیت استراتژی‌های مسئولیت‌های اجتماعی دانشگاه است و بهترین حالت زمانی اتفاق می‌افتد که دانشگاه‌ها همکاری‌های متقابل و تعاملی را با سایر ذینفعان جامعه برقرار کنند. مسئولیت‌های اجتماعی دانشگاه برای دانشگاه‌هایی است که فراتر از تعهدات قانونی خود برای مدیریت تأثیر خود بر محیط‌زیست و جامعه برنامه‌ریزی و اقدام می‌کنند. این شامل چگونگی تعامل دانشگاه‌ها با ذینفعان اصلی از جمله دانشجویان، کارمندان، نهادهای دولتی/بودجه، دانشگاه‌های همکار، جوامع، محیط‌زیست و تأمین‌کنندگان است که باید به‌صورت دلسوزانه و مسئولانه برای دستیابی به پایداری دانشگاه صورت پذیرد (چن و همکارانش، ۲۰۱۵). بررسی موارد مطالعه نشان می‌دهد که با وجود تنوع روش‌ها و رویکردها در مسئولیت اجتماعی دانشگاهی، چشم‌اندازها و استراتژی‌های کلی در این خصوص مشترک هستند و کنار هم قرار دادن این تفکرات، نشان‌دهنده یک تعهد مشترک عمیق با حوزه مسئولیت‌های اجتماعی دانشگاه از سوی ایشان است. گسترش این فعالیت‌ها می‌تواند همکاری‌های بین‌المللی و تداوم نوآوری‌ها را به ارمغان بیاورد. این انرژی‌ها و حرکت‌های حیاتی حاکی از آن است که هریک از موارد نهادینه‌شده نشان‌دهنده آن است که چشم‌انداز برای توسعه بیشتر این رویکردها و برنامه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها مناسب خواهد بود. همچنین توسعه همکاری‌های داخل دانشگاهی نیز رو به افزایش و بهبود است (چن و همکاران، ۲۰۱۵ و شک و همکاران^{۱۴}، ۲۰۱۷).

¹¹ Baker

¹² Lee

¹³ Davies

¹⁴ Shek et al

روش‌شناسی

در این مطالعه از رویکرد کیفی و روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. به منظور جمع‌آوری اطلاعات، مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با برخی از مدیران با تجربه دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها که تجربه عینی و عملی در خصوص مسئولیت اجتماعی دانشگاهی داشته‌اند و یا در فعالیت‌ها با آن‌ها آشنایی داشته یا ضرورتش را احساس کرده‌اند، صورت پذیرفت. جامعه آماری مربوطه بر اساس دسترسی و اطلاعات محقق از جامعه علم و فناوری کشور و همچنین بررسی گزارش‌های ارائه‌شده از سوی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در ارتباط با آن‌ها با جامعه، شناسایی و انتخاب‌شده‌اند. در نهایت این پژوهش نه نفر از مدیران با تجربه‌ی بالای مدیریتی در دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها که در جدول ذیل نیز آمده است به‌عنوان نمونه برای مصاحبه انتخاب شدند. لذا روش انتخاب نمونه‌ها نمونه‌گیری هدفمند بوده که در آن پژوهشگر با توجه به اهداف تعیین‌شده و آگاهانه افراد را برگزیده است.

فهرست افراد مصاحبه شده در جدول ذیل آمده است. در مصاحبه‌ها ضمن تشریح ابعاد و تعاریف مسئولیت اجتماعی دانشگاهی، مصاحبه‌شوندگان به تشریح برنامه‌ها و اقدامات خود در ابعاد مختلف موارد مرتبط پرداخته و از منظر ذینفعان مختلف تشریح کرده‌اند. نتایج مصاحبه‌ها پس از ثبت و ضبط به‌منظور استخراج شاخص‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاهی، کدگذاری شدند.

جدول شماره ۱. اطلاعات مربوط به مشارکت‌کنندگان در مصاحبه

ردیف	کد مصاحبه‌شونده	مدرک تحصیلی	سابقه مدیریت در دانشگاه/پژوهشگاه	سمت در سازمان متبوع	تاریخ مصاحبه
۱	A1	دکتری	۱۲ سال	مدیر ارتباط با صنعت	۹۹/۰۲/۱۴
۲	A2	دکتری	۱۵ سال	مدیر گروه کارآفرینی	۹۹/۰۲/۲۲
۳	A3	دکتری	۱۱ سال	رئیس اداره کارآفرینی	۹۹/۰۲/۲۲
۴	A4	دکتری	۲۲ سال	مدیر مرکز نوآوری و خلاقیت	۹۹/۰۳/۱۳
۵	A5	دکتری	۱۷ سال	رئیس مرکز نوآوری کسب‌وکار	۹۹/۰۲/۱۰
۶	A6	دکتری	۴ سال	رئیس گروه همکاری‌های علمی-صنعتی	۹۹/۰۲/۱۰
۷	A7	دانشجوی دکتری	۳ سال	رئیس گروه ارتباط با جامعه	۹۹/۰۲/۱۰
۸	A8	دکتری	۸ سال	مدیر ارتباط با صنعت	۹۹/۰۹/۱۰
۹	A9	دکتری	۲ سال	رئیس گروه نوآوری و تجاری‌سازی	۹۹/۰۹/۱۰

در این پژوهش با توجه به بهره‌گیری از روش کیفی، جهت اعتبارسنجی نتایج از معیارهای "قابل اعتماد بودن" معرفی شده توسط لینکلن و گوبا در سال ۱۹۸۶ استفاده شد (لینکلن و گوبا^{۱۵}، ۱۹۸۶). این معیارها و نحوه برآورده کردن در جدول ذیل به شکل کامل و مشخص بیان شده‌اند.

جدول شماره ۲. معیارهای قابل اعتماد بودن و نحوه برآورده کردن آن‌ها

معیار	تعریف	روش برآورده کردن معیار
اعتبار	این معیار توضیح می‌دهد که تا چه حد نتایج به دست آمده، صحیح و معتبر هستند.	بازبینی توسط مشارکت کنندگان: نتایج تحقیق در اختیار دو نفر از مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت و توسط ایشان تأیید شد. مثک سازی: استفاده از چند منبع داده به این صورت که داده‌ها از منابع گوناگونی شامل مصاحبه و گزارش‌های مختلف جمع‌آوری شده و تلاش حداکثری مبنی بر پرسش سؤالات یکسان از مدیران در سطح دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها بوده است.
انتقال پذیری	این معیار توضیح می‌دهد که تا چه حد، نتایج به دست آمده، قابل تعمیم به زمینه‌های دیگر هستند.	یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که نتایج این پژوهش با کمی اغماض می‌تواند در خصوص شاخص‌های مسئولیت اجتماعی سایر نهادها و حتی بنگاه‌های بزرگ نیز بکار گرفته شود.
اطمینان پذیری	این معیار توضیح می‌دهد که تا چه حد نتایج همخوان و در تحقیقات تکرارپذیر هستند.	مثک سازی روش جمع‌آوری داده: استفاده از چند منبع داده به این صورت که داده‌ها از منابع گوناگونی شامل مصاحبه‌ها و همچنین گزارش‌های مرتبط با موضوع جمع‌آوری شده‌اند. ممیزی اطمینان‌پذیری کل فرآیند شناسایی خبرگان و انجام مصاحبه و تحلیل نتایج با نظارت دو نفر از اعضای هیئت علمی با سابقه در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی انجام شد.
تایید پذیری	این معیار بررسی می‌کند که نتایج به دست آمده از پژوهش تا چه اندازه بر مبنای پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان استخراج شده و نظرات و انگیزه‌های شخصی محققان این پژوهش در آن بی‌تأثیر بوده است.	ممیزی تاییدپذیری: نتایج تحقیق و نحوه رسیدن از گزارش‌های و مصاحبه‌ها به نتایج پژوهش، با نظارت، کنترل و تأیید دو عضو هیئت علمی مسلط و با سابقه در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی صورت پذیرفت.

¹⁵ Lincoln & Guba

نتایج

• بازیگران و ذی‌نفعان کلیدی در مسئولیت اجتماعی دانشگاهی

سطح تحلیل در مسئولیت اجتماعی بنگاهی (CSR) و دانشگاهی (USR) بر اساس مطالعات ادبیات، بیشتر بر پایه تحلیل ذی‌نفعان مختلف صورت می‌پذیرد. این ذی‌نفعان می‌تواند بر اساس نهاد محور در ارائه سیاست‌های مسئولانه، متغیر و متفاوت باشد. محوریت دانشگاه‌ها در خصوص اتخاذ سیاست‌ها، استراتژی‌ها و اقدامات مسئولانه در قبال چالش‌های اجتماعی و جامعه محلی نیز ذی‌نفعان خاص خود را خواهد داشت. شناسایی این ذی‌نفعان به‌منظور شناسایی عوامل کلیدی مؤثر و هم‌چنین شاخص‌های ارزیابی سیاست‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاهی بسیار کلیدی خواهد بود. بررسی ادبیات و مرور تجربیات دانشگاه‌ها و مراکز علمی برتر در دسته‌بندی کاملی از ذی‌نفعان کلیدی حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی به این ترتیب انجام گرفته است: ۱- دانشجویان ۲- کارکنان دانشگاه ۳- بدنه حاکمیت و ارائه‌کننده تأمین مالی ۴- دانشگاه‌های همکار ۵- مجامع و انجمن‌ها ۶- محیط‌زیست و ۷- تأمین‌کنندگان. لذا از این‌پس بررسی‌ها در شناسایی طبقه‌بندی انواع زیرمعیارهای تحلیل ذی‌نفعان و اندازه‌گیری معیارهای پایش مسئولیت اجتماعی دانشگاهی، بر اساس این ذی‌نفعان صورت می‌پذیرد. مطابق یافته‌های به‌دست‌آمده، همان‌طور که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود کیفیت دوره‌های آموزشی، توجه به رعایت برابری میان افراد و تنوع در ارائه خدمات آموزشی، توجه به میزان رفاه دانشجویی، ایجاد تعهد به جامعه و محیط‌زیست، راه‌اندازی و ساختاردهی دقیق مسیرهای اعتراض و درخواست تجدیدنظر، توجه به میزان مشارکت و ارتباطات و همچنین کدگذاری مناسب برای رفتارهای حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی در خصوص دانشجویان، مهم‌ترین عوامل مرتبط با تجارب به دست آمده‌ی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی در حوزه دانشجویان بوده است. ذی‌نفعان دیگر در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی، کارکنان خود دانشگاه‌ها و سازمان‌های علمی نوین هستند. در خصوص عوامل کلیدی مرتبط شناسایی‌شده برای این ذی‌نفعان در مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مواردی از جمله امنیت و سلامت کارکنان، عدالت برابری و توجه به تنوع خدمات به کارکنان، کمک به توسعه توانمندی‌ها و آموزش‌دهی به آن‌ها، شفافیت در اطلاعات موجود، کمک به توسعه میزان مشارکت و تعاملات و ارتباطات بین کارکنان و درنهایت کدگذاری دقیق در رفتارهای حوزه مسئولیت اجتماعی از تجارب اصلی حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی برای کارکنان بوده است. ذی‌نفعان بعدی مورد توجه در شناسایی عوامل کلیدی تأثیرگذار بدنه حاکمیت است که رکن اصلی تأمین مالی است. برای این ذی‌نفعان ارتباطات، ارزیابی مالی، میزان مشارکت آن‌ها در برنامه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاهی سازمان علمی نوین، میزان خدمات‌دهی به برنامه‌های این حوزه و درنهایت حمایت از

ابتکارات صورت گرفته در این حوزه خواهد بود. دانشگاه‌های همکار نیز ذی‌نفع دیگری در فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاهی می‌باشند. برای این ذینفعان، رقابت منصفانه، به اشتراک‌گذاری اطلاعات، ابتکارات مشترک در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها و در نهایت میزان مشارکت و ارتباطات در مسئولیت‌های اجتماعی، از عوامل کلیدی مؤثر برای این حوزه به شمار می‌رود. جوامع و انجمن‌های مختلف نیز ذی‌نفعان دیگری در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی می‌باشند. برای این ذی‌نفعان بر اساس بررسی صورت گرفته از تجارب حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی در دانشگاه‌ها نشان می‌دهد که بررسی فعالیت‌های بشردوستانه، پشتیبانی از کارکنان، ارائه خدمات داوطلبانه، حمایت و پشتیبانی، ارتباطات و تعاملات، میزان به اشتراک‌گذاری اطلاعات، پشتیبانی از مجامع و کمیته‌ها از سوی دانشگاه، همکاری با آن‌ها در راستای مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها و همچنین توسعه مشارکت‌ها می‌تواند به‌عنوان عوامل اصلی در قبال این نوع از ذی‌نفعان به شمار رود. محیط‌زیست نیز یکی از ذی‌نفعان کلیدی درگیر در اعمال وظایف مسئولیت اجتماعی دانشگاهی به شمار می‌رود. در حوزه بررسی‌های ذی‌نفع بر اساس تحلیل تجارب مسئولیت اجتماعی دانشگاهی، سیاست‌های محیط‌زیستی دانشگاه‌ها، سیستم مدیریت محیط‌زیست، بودجه مدیریت محیط‌زیست، سیاست خرید سبز از سوی دانشگاه‌ها، مدیریت منابع انسانی سبز، تعاملات سبز، تبلیغات سبز، ساختمان فرهنگ‌سازی سبز، پروژه‌های حفاظت از محیط‌زیست، فعالیت‌های پشتیبانی از محیط‌زیست، همکاری با انجمن‌های غیرانتفاعی محیط‌زیستی، داشتن پروژه‌ها و برنامه‌هایی در حوزه بازیافت، برنامه تصفیه و دفع زباله‌های خطرناک، راه‌اندازی محیط آموزشی، ادارات و کتابخانه‌های بدون کاغذ، استفاده از سخت‌افزارهای حوزه فناوری اطلاعات و دستگاه‌های دارای مجوز بهره‌وری انرژی و در نهایت بهره‌گیری از نرم‌افزارهای کاهش مصرف انرژی از جمله تجارب موفق اجرایی سازی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی در دانشگاه‌ها بوده است که به‌عنوان معیارها و عوامل کلیدی برای موفقیت در پیاده‌سازی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی در قبال این ذی‌نفع مورد تجلیل قرار گرفته است. همچنین در نهایت در خصوص تأمین‌کنندگان برای دانشگاه‌ها نیز، سیاست‌های مسئولانه تأمین‌کنندگان، پشتیبانی از تأمین تدارکات از جامعه محلی، نظارت بر عملکردهای حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی، میزان ارتباطات تأمین‌کنندگان و در نهایت مشارکت مشترک با تأمین‌کنندگان در حوزه ارائه خدمات مسئولیت اجتماعی شرکتی، از برنامه‌های مدون در بررسی تجارب مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها در دانشگاه‌های منتخب و نوین بوده است.

جدول شماره ۳. ابعاد کلیدی برای ارزیابی تجارب USR در گروه‌های بازیگران و ذی‌نفعان

بازیگران کلیدی	تجربه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی
دانشجویان	۱) کیفیت دوره‌های آموزشی / برنامه‌ها (۲) برابری و تنوع (۳) رفاه دانشجویی (۴) ایجاد تعهد به جامعه و محیط‌زیست (۵) مسیرهای اعتراض و درخواست تجدیدنظر (۶) مشارکت و ارتباطات (۷) کد رفتار مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها
کارکنان	۱) امنیت و سلامت (۲) برابری و تنوع (۳) توسعه و آموزش (۴) رفاه کارکنان (۵) شفافیت اطلاعات (۶) مشارکت و ارتباطات (۷) کد رفتار مسئولیت اجتماعی دانشگاهی
بدنه تأمین مالی / حاکمیت	۱) ارتباطات (۲) ارزیابی مالی (۳) میزان مشارکت در برنامه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۴) خدمات‌دهی به برنامه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۵) حمایت از ابتکارات مسئولیت اجتماعی دانشگاهی
دانشگاه‌های همکار	۱) رقابت منصفانه (۲) به اشتراک‌گذاری اطلاعات (۳) ابتکارات مشترک در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۴) مشارکت و ارتباطات
مجامع	۱) فعالیت‌های بشردوستانه (۲) پشتیبانی از کارکنان (۳) ارائه خدمات داوطلبانه (۴) حمایت و پشتیبانی (۵) ارتباطات و تعاملات (۶) اشتراک اطلاعات / تجربیات حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۷) پشتیبانی مجامع و کمیته‌ها (۸) همکاری در مسئولیت اجتماعی (۹) مشارکت در مسئولیت اجتماعی دانشگاهی
محیط‌زیست	۱) سیاست‌های محیط‌زیستی دانشگاه (۲) سیستم مدیریت محیط‌زیست (۳) بودجه مدیریت محیط‌زیست (۴) سیاست خرید سبز (۵) مدیریت منابع انسانی سبز (۶) تعاملات سبز (۷) تبلیغات سبز (۸) ساختمان آگاهی‌ساز و فرهنگ‌سازی سبز (۹) پروژه‌های حفاظت از محیط‌زیست (۱۰) فعالیت‌های پشتیبانی از محیط‌زیست (۱۱) همکاری با انجمن‌های غیرانتفاعی محیط‌زیستی (۱۲) برنامه‌های بازیافت (۱۳) برنامه تصفیه و دفع زباله‌های خطرناک (۱۴) محیط آموزشی، اداره‌ها و کتابخانه‌های بدون کاغذ (۱۵) استفاده از سخت‌افزارهای IT و دستگاه‌های دارای مجوز بهره‌وری انرژی (۱۶) نرم‌افزارهای نصب شده برای کاهش مصرف انرژی
تأمین‌کنندگان	۱) سیاست‌های مسئولانه تأمین‌کنندگان (۲) پشتیبانی از تأمین تدارکات از جامعه محلی (۳) نظارت بر عملکرد CSR (۴) ارتباطات (۵) مشارکت در CSR

• شاخص‌های پایش مسئولیت اجتماعی دانشگاهی بر مبنای ذی‌نفعان

یکی از عوامل کلیدی برای برنامه‌ریزی و تحلیل مسئولیت اجتماعی دانشگاهی، توانایی برای اندازه‌گیری و رتبه‌بندی آن‌ها خواهد بود در همین راستا نیز، محققان بر اساس شناخت ذی‌نفعان مختلف در این حوزه معیارهایی را معرفی کرده‌اند که در ادامه به بیان آن‌ها پرداخته می‌شود. در خصوص دانشجویان به‌عنوان ذی‌نفعان اصل و کلیدی دانشگاه‌ها معیارهای به ترتیب شکل ذیل بیان شده است. همچنین در خصوص کارکنان، معیارهای اندازه‌گیری سطح رضایت کارکنان و جوایزی که در این حوزه طراحی شده است، بیشتر مورد تأکید محققان مختلف قرار گرفته است. در همین راستا سایر معیارهای کلیدی تأثیرگذار

برای اندازه‌گیری این حوزه به ترتیب ذیل معرفی شده‌اند. برای بدنه حاکمیت که یکی از ذی‌نفعان با قدرت و تأثیرگذار بر حوزه توجه به مسئولیت اجتماعی دانشگاهی به شمار می‌رود نیز با شاخص‌هایی از جمله تعداد جلسات، گزارش‌ها، ابتکارات، حمایت‌ها و سایر موارد بر اساس نظر محققان می‌توان میزان مسئولیت اجتماعی دانشگاهی را اندازه‌گیری کرد. همچنین برای دانشگاه‌های همکار، میزان به اشتراک‌گذاری تجربیات در موضوعات، حضور در سمینارهای مشترک و سایر موارد که در جدول ذیل بیان شده است از عوامل کلیدی تأثیرگذار برای اندازه‌گیری مسئولیت اجتماعی دانشگاهی در مسیر همکاری با سایر دانشگاه‌ها است. در خصوص مجامع و انجمن‌ها نیز میزان مشارکت مالی، تعداد پروژه‌های در دست اجرا به صورت مشترک با مجامع و سایر مواردی که در ذیل به آن‌ها اشاره شده است از معیارهای اندازه‌گیری حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی خواهد بود. اندازه‌گیری میزان کاهش مصرف انرژی، کاهش مصرف آب دانشگاه‌ها و سایر موارد حوزه محیط‌زیستی نیز از معیارهای اندازه‌گیری موفقیت دانشگاه‌ها در انجام وظایف مسئولیت اجتماعی در قبال محیط‌زیست است. همچنین تأمین‌کنندگان نیز به عنوان ذی‌نفعان حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی، تعداد و درصد از تأمین‌کنندگان محلی، تأمین‌کنندگان بلند و مواردی که در شکل ذیل بیان شده است به عنوان معیارهای اصلی اندازه‌گیری مسئولیت اجتماعی دانشگاهی شناخته شده است.

جدول شماره ۴. معیارهای تأثیرگذار بر مسئولیت اجتماعی دانشگاهی از دیدگاه ذی‌نفعان

ذی‌نفعان	معیارهای تأثیرگذار بر مسئولیت اجتماعی دانشگاهی
دانشجویان	(۱) بازخورد دانشجویی (۲) میزان اشتغال در مشاغل مرتبط با مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها (۳) درصد دانشجویان ثبت‌نام‌شده در دوره‌های مرتبط با مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۴) درصد دانشجویانی که در فعالیتهای مرتبط با مسئولیت اجتماعی دانشگاهی شرکت می‌کنند (۵) میزان جوایز دانشجویی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی که پرداخت شده است (۶) آمار تنوع پذیرش (% گروه‌های نژادی/اقلیتهای قومی) (۷) روندها و آمار شکایت دانشجویانی که رسیدگی نشده است (۸) تعداد/درصد دانشجویان درگیر در مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مربوط حوزه برنامه‌های تبادل دانشجو/سفرهای تحقیقاتی (۹) تعداد/درصد پروژه‌های آموزشی با تمرکز مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۱۰) نرخ ترک تحصیل /فارغ‌التحصیلی (عادی)
کارکنان	(۱) سطح رضایتمندی کارکنان (% سطح بالا/متوسط) (۲) جوایز مربوط به کارمندان (۳) درصد کارمندان شرکت‌کننده در فعالیتهای داوطلبانه مربوط به مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۴) نرخ گردش مالی (نرمال) (۵) درصد زنان دارای سمت‌های مدیریتی / ارشد (۶) درصد گروه‌های نژادی / اقلیتهای قومی دارای سمت‌های مدیریتی / ارشد (۷) دوره‌های تمرین و آموزش - متوسط ساعت در سال برای هر کارمند (۸) حضور در اجلاس مربوط به مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها - تعداد متوسط در هر عضو تدریس / دانشگاهی / کارمند اداری (۹) تعداد / درصد کارمندان دارای معلولیت (۱۰) تعداد جلسات با

	<p>انجمن‌های کارمندان در مورد مسائل مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۱۱۰) میزان آسیب‌دیدگی در محل کار (۱۲) تعداد / درصد کارمندان مشغول آموزش و توسعه با تمرکز مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها (۱۳) تعداد / درصد پروژه‌ها / مقالات پژوهشی در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی</p>
<p>بدنه تأمین مالی / حاکمیت</p>	<p>(۱) تعداد جلسات مسئولیت اجتماعی دانشگاهی با نهادهای حاکمیتی / تأمین‌کننده مالی (۲) تعداد گزارش‌های مدیریت دانشگاه در مورد مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها به نهادهای دولتی / بودجه (۳) تعداد ابتکارات مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها که توسط نهادهای دولتی / بودجه پشتیبانی می‌شوند (۴) تعداد ابتکارات سیاستی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی که به نهادهای دولتی / بودجه پیشنهاد شده است (۵) تعداد جوایز مسئولیت اجتماعی دانشگاهی</p>
<p>دانشگاه‌های همکار</p>	<p>(۱) میزان به اشتراک‌گذاری تجربیات در موضوعات و حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۲) حضور در اجلاس‌ها و سمینارهای مشترک در مورد مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۳) ثبت‌نام در کلاس‌های مشترک با موضوعات مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۴) میزان ثبت‌نام در برنامه‌های مبادله‌ای با تمرکز مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۵) ثبت در برنامه‌های آموزش مشترک در مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۶) تعداد ابتکارات مشترک مربوط به مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۷) ثبت‌نام پروژه‌های آموزش مشترک مربوط به مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۸) ثبت‌نام در پروژه‌های مشترک اجتماعی (۹) تعداد انتشارات همکار در موضوعات اجتماعی و زیست‌محیطی (۱۰) تعداد جوایز پروژه مشترک (آموزش و تحقیق)</p>
<p>مجامع</p>	<p>(۱) تعداد donate انجام‌شده در پروژه‌ها (۲) تعداد پروژه‌های در دست اجرا در جامعه (۳) سال یا بیشتر (۳) تعداد پروژه‌های جامعه که به‌طور مشترک با سازمان‌های مردم‌نهاد سازمان‌یافته‌اند (۴) تعداد پروژه‌هایی که از سوی مجامع پشتیبانی می‌شود (۵) تعداد پروژه‌های جامعه که به‌طور مشترک که با کسب‌وکارها سازمان‌یافته‌اند (۶) درصد کارمندان شرکت‌کننده در خدمات انجمنی (۷) تعداد ساعات انباشته‌شده توسط کارمندان شرکت‌کننده در خدمات مجامع (۸) تعداد جوایز مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها که توسط مجامع دریافت شده است (۹) تعداد گزارش‌های رسانه‌ای فعالیت‌های مجامع دانشگاه در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۱۰) تعداد جلسات / مذاکره اطلاعات کسب‌وکار در مورد اشتراک و ترویج مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها (۱۱) تعداد پروژه‌های انتقال دانش مسئولیت اجتماعی دانشگاهی در مجامع کسب‌وکار (۱۲) تعداد خدمات انجمن تجاری مربوط به مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (به‌عنوان مثال برنامه‌های تحقیقاتی / آموزشی، کرسی‌های مربوطه، بورسیه‌ها و ...) (۱۳) تعداد جوایز مسئولیت اجتماعی دانشگاهی دریافت شده</p>
<p>محیط‌زیست</p>	<p>(۱) کاهش مصرف انرژی (۲) کاهش مصرف آب (۳) سطح / بهبود کیفیت هوا در محیط داخلی (۴) میزان بازیافت (۵) کاهش ضایعات جامد به محل‌های دفن زباله (۶) کاهش دفن زباله‌های خطرناک (۷) میزان همکاری با ENGOها (۸) تعداد شکایات مربوط به محیط‌زیست و آلودگی (۹) تعداد برنامه‌های زیست‌محیطی سازمان‌یافته و حمایت‌شده (۱۰) کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای (۱۱) افزایش در مناطق اراضی سبز (۱۲) جوایز سبز</p>

	دریافت شده
تأمین کنندگان	(۱) تعداد و درصد از تأمین کنندگان محلی (۲) تعداد و درصد تأمین کنندگان بلندمدت (بیش از ۳ سال) (۳) تعداد جلسات / بازرسی‌ها / نظارت با تأمین کنندگان در سال گذشته (۴) درصد تأمین کنندگان با همکاری مسئولیت اجتماعی دانشگاهی (۵) تعداد شکایات در مورد تأمین کنندگان (ارسال شده توسط دانشجویان یا کارمندان) (۶) تعداد شکایات تأمین کنندگان (۷) تعداد موارد نقض مقررات / قراردادهای از طرف تأمین کنندگان

نتیجه گیری

اولین تکیه‌گاه کلیدی مفاهیم ارائه شده بر این بیان متکی است که ارتباط دانشگاه با جامعه به‌عنوان یک مؤلفه اساسی برای موفقیت مسئولیت اجتماعی دانشگاهی به شمار می‌رود چراکه دانشگاه‌ها به‌عنوان زیرساخت‌های کلیدی برای پژوهش‌های مسئولانه و آموزش و پژوهش مشارکتی تلقی می‌شوند. تجارب گزارش شده نشان می‌دهند که اگر مشارکت‌های دانشگاه و جامعه به‌خوبی سازمان‌یافته و پشتیبانی شده باشند می‌توانند نتایج بسیار مثبتی را در پی داشته باشند و البته با پیچیدگی‌ها و چالش‌هایی نیز روبرو هستند. ایجاد و حفظ مشارکت‌های قوی همچنین نیاز به سرمایه‌گذاری قابل توجه وقت و منابع در برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی و اجرای این تلاش‌ها دارد. چالش‌ها شامل نیاز منابع، تقسیم نیرو، اختلافات فرهنگی و مدیریت منافع و اولویت‌های متفاوت است. با استفاده از مستندات اضافی و بررسی سایر مدل‌ها و سایر تجارب موجود در مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها بیشتر در مورد تأثیر رویکردهای جایگزین، این بعد مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها در آینده تقویت می‌شود و روشن‌تر می‌شود که چه استراتژی‌هایی در رفع چالش‌های رایج در به حداکثر رساندن تأثیرات بر شرایط جامعه و بر یادگیری مسئولیت اجتماعی شرکت کنندگان دانشجویی مؤثرتر هستند؟ همه تجارب بیان شده، داستان‌هایی از تغییرات سازمانی اخیر و مداوم برای دانشگاه‌هاست. تغییراتی که هدف از آن تقویت مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها است. این تغییرات توسط عوامل مختلفی شکل گرفته است که از جمله آن‌ها می‌توان به تأثیرپذیری از سیاست‌های ملی، چشم‌اندازها و مهارت‌های رهبران فردی، مطالبات جدید سایر بخش‌ها و همکاری با شرکای خارجی (از جمله دانشگاه‌های دیگر) اشاره کرد. فرآیندهای یک تغییر سازمانی به زمان نیاز دارند و بندرت کاملاً خطی بوده‌اند. پیمایش از طریق و غلبه بر فشارها و اولویت‌ها (مانند نیازهای رقابتی مالی، سیستم‌های رتبه‌بندی که از تحقیقات اساسی استفاده می‌کنند، فرهنگ سنتی و جوایز و انگیزه‌های هیئت‌علمی) از ویژگی‌های مشترک همه روایت‌ها است. اگرچه این موارد ساختارهای سازمانی متنوعی را برای ترویج مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها توصیف می‌کنند اما تعدادی از ویژگی‌های مشترک قابل توجه است. در چندین مورد، مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها به‌عنوان اولویت اصلی در برنامه‌ریزی استراتژیک

اخیر موسسه ظاهر شده است. همین مؤسسات بیشتر مسئولیت ویژه‌ای را برای رهبری و هماهنگی فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها به موقعیت جدید و در سطح بالاتر در ساختار کلی دانشگاه و شوراها یا کمیته‌های حاکم جدید اختصاص داده‌اند. همچنین مطالعات صورت گرفته، برنامه‌ریزی برای دانشجویان را نیز یکی دیگر از مؤلفه‌های اصلی موفقیت مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها می‌داند. دانشگاه‌های مشارکت‌کننده تلاش خود را برای تربیت دانشجویان با حس مسئولیت نسبت به جامعه را گسترش و تقویت کرده‌اند و برنامه‌های یادگیری خدماتی را به سرعت افزایش داده‌اند. تعدادی از نهادهای موردبررسی فعالیت‌های خود را برای توانمندسازی دانشجویان در قبال فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی افزایش داده‌اند و تلاش کرده‌اند که دانشجویان را برای مشارکت بیشتر و مؤثرتر در انجمن‌های خدماتی آماده کنند. (دانشگاه کیوتو، دانشگاه جنوبی ولز، دانشگاه واشنگتن، دانشگاه عادی پکن، دانشگاه پکینگ و دانشگاه پلی تکنیک هنگ‌کنگ). این دلگرم‌کننده است که تعداد فزاینده‌ای از دانشگاه‌ها به‌طور سامانمند نتایج یادگیری دانشجویان را ارزیابی می‌کنند و به دنبال پاسخ این سؤالات هستند که: دانشجویان ارزش‌های مسئولیت اجتماعی را چگونه از طریق انواع مختلفی از برنامه‌ها می‌آموزند؟ این حوزه‌ی فعالیت هنوز هم نسبتاً جدید است و مناسب است مؤسساتی که تلاش‌های چشمگیری در زمینه ارزیابی داشته‌اند، این تلاش‌ها را ادامه بدهند و آن‌ها را عمیق‌تر کنند و آنچه را که می‌آموزند به اشتراک بگذارند. با نگاه به آینده، ارزیابی نتایج یادگیری دانشجویان حوزه‌ی مناسبی برای مقایسه تحقیقات تطبیقی بین‌المللی آموختن از یکدیگر و همچنین جمع‌آوری یافته‌های تحقیق از مؤسسات فردی است. این زمینه بیشترین پیشرفت را در این حوزه صورت خواهد داد تا حدی که نهادها تعاریف مشترک از اهداف یادگیری، اقدامات مشترک و روش‌های ارزیابی مشترک را اتخاذ کنند.

منابع

۱. اقدام‌پور، رضا؛ کشتی‌آرای، نرگس و اسماعیلی، رضا. (۱۳۹۸). تجارب زیسته دانشجویان از مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه. دو فصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی، ۲۰(۱)، ۲۶۴-۲۳۷.
۲. امینی، محمد؛ رحیمی، حمید؛ صالحی، معصومه و موسوی، سمیه (۱۳۹۲). ارزیابی میزان مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه کاشان. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۳ (۷)، ۲۷۱-۲۹۶.
۳. حساس یگانه، یحیی و برزگر، قدرت اله (۱۳۹۲). ارائه‌ی مؤلفه‌ها و شاخص‌های بُعد اجتماعی مسئولیت شرکت‌ها و وضعیت موجود آن در ایران. مطالعات توسعه اجتماعی-فرهنگی. ۲ (۱): ۲۳۴-۲۰۹.
۴. خلیلی عراقی، مریم و یقین لو، مهرانگیز. «سایه‌روشن‌هایی از مسئولیت‌پذیری، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها» ماهنامه تدبیر، شماره ۱۴۴، اردیبهشت ۸۳.

۵. علی محمد لو، مسلم؛ اکبری، بنفشه و مهدویان پور، الهام (۱۳۹۳)، شناسایی مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها با استفاده از تکنیک دلفی فازی مطالعه موردی: دانشگاه شیراز. آموزش عالی ایران. ۶(۳): ۱۶۱-۱۹۲
۶. فرهادی راد، حمید؛ پارسا، عبدالله؛ شاهی، سکینه و بهرامی، مهران (۱۳۹۹). شناسایی و واکاوی مسئولیت‌های اجتماعی دانشگاه. فصلنامه علمی آموزش علوم دریایی، ۷(۲). ۳۳-۴۵.
7. Baker, M. (2004). The next five years of CSR—some progress. *Business Respect*, 69(11).
  8. Basken, P. (2016). Is university research missing what matters most. *The Chronicle of Higher Education*, 3-7.
  9. Chen, C., & Frank, V. (2020). University social responsibility in the context of economic displacement from the proposed upgrading of a higher education institution: The case of the University of Groningen Yantai campus. *International Journal of Educational Development*, 78, 102268.
  10. Chen, S.-H., Nasongkhla, J., & Donaldson, J. A. (2015). University Social Responsibility (USR): Identifying an Ethical Foundation within Higher Education Institutions. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 14(4), 165-172.
  11. Davies, B., Edwards, J., Gannon, S., & Laws, C. (2007). Neo-liberal subjectivities and the limits of social change in university–community partnerships. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 35(1), 27-40.
  12. Glass, C. R., & Fitzgerald, H. E. (2010). Engaged scholarship: Historical roots, contemporary challenges. *Handbook of engaged scholarship: Contemporary landscapes, future directions*, 1, 9-24.
  13. Herrera, F., Guerrero, M., & Urbano, D. (2018). Entrepreneurship and innovation ecosystem's drivers: The role of higher education organizations *Entrepreneurial, innovative and sustainable ecosystems* (pp. 109-128): Springer.
  14. Hollister, R. M., Pollock, J. P., Gearan, M., Stroud, S., Reid, J., & Babcock, E. (2012). The Talloires Network: A global coalition of engaged universities. *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*, 81-102.
  15. Lee, Y. S. (2000). The sustainability of university-industry research collaboration: An empirical assessment. *The journal of Technology transfer*, 25(2), 111-133.
  16. Morey, A. I. (2004). Globalization and the emergence of for-profit higher education. *Higher education*, 48(1), 131-150.
  17. Shek, D. T., Yuen-Tsang, A. W., & Ng, E. C. (2017). *USR Network: A platform to promote university social responsibility University social responsibility and quality of life* (pp. 11-21): Springer.
  18. Symaco, L. P., & Tee, M. Y. (2019). Social responsibility and engagement in higher education: Case of the ASEAN. *International Journal of Educational Development*, 66, 184-192.
  19. Vasilescu, R., Barna, C., Epure, M., & Baicu, C. (2010). Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 4177-4182.

20. Watson, D., Hollister, R., Stroud, S. E., & Babcock, E. (2011). *The engaged university: International perspectives on civic engagement*: Taylor & Francis.
21. Wigmore-Álvarez, A., Ruiz-Lozano, M., & Fernández-Fernández, J. L. (2020). Management of University Social Responsibility in business schools. An exploratory study. *The International Journal of Management Education*, 18(2), 100382.